

اسلاوی ژيژک

کژنگريستن

مقدمه‌ای بر ژاک لاکان

ترجمهٔ مازاد اسلاوی / صالح نجفی

نشرنی

- ژیزک، اسلاوی، ۱۹۴۹ - م. Žižek, Slavoj
 عنوان رسام پدیدآور: کژنگریستن: مقدمه‌ای بر ژاک لاکان/اسلاوی ژیزک: ترجمه
 مازن اسلامی، صالح نجفی؛ ویراستار نرگس ایمانی مرنی.
 مشخصات نشر: تهران، نشر نی، ۱۳۹۶.
 نوبت چاپ: چاپ اول، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری: شابک: 978-964-18-558-3
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
 یادداشت: عنوان اصلی: Looking Awry: an Introduction to Jacques Lacan through Popular Culture, 1991
 یادداشت: چاپ قبلی: رخداد نو، ۱۳۸۸.
 عنوان دیگر: مقدمه‌ای بر ژاک لاکان.
 موضوع: Hitchcock، Alfred، ۱۸۹۹-۱۹۸۰ م. هیچکاک، آلفرد، ۱۸۹۹-۱۹۸۰ م.
 روانکاوی و فرهنگ Psychoanalysis and culture
 روانکاوی و سینما Psychoanalysis and motion pictures
 فرهنگ همه‌پسند - جنبه‌های روان‌شناسی pictures
 Popular culture - Psychological aspects
 شناسه افزوده: اسلامی، مازیار، ۱۳۴۹ - م. مترجم: نجفی، صالح،
 ۱۳۵۴ - م. مترجم.
 رده‌بندی کنگره: BF۱۷۵/۴/۴۹۱۳۹۶
 رده‌بندی دیویی: ۱۵۰/۱۹۵۰۹۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۹۷۹۱۲

قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

نشر نی

کژنگرین

مقدمه‌ای بر ژاک

اسلاوی ژیک

مترجمان: مازیار اسلامی، صالح نجفی

ویواستار: نرگس ایمانی مرنی

چاپ اول: تهران، ۱۳۹۶

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: پردیس دانش

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً،

به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی)

بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

شابک ۳ ۵۵۸ ۱۸۵ ۹۶۴ ۹۷۸

www.nashreny.com

فهرست مطالب

پیشگفتار ۷

بخش اول: واقعیت چه قدر واقعی است؟ ۱۳

۱. از واقعیت تا امر واقعی ۱۵

پارادوکس های ابژه پتی a ۱۵

سیاه چاله ای در واقعیت ۲۵

۲. امر واقعی و فراز و نشیب های آن ۵۱

امر واقعی چگونه بازمی گردد و پاسخ می گوید ۵۱

امر واقعی چگونه عرضه می شود و می شناسد ۸۵

۳. دو راه گریختن از امر واقعی میل ۱۰۷

راه شرلوک هولمز ۱۰۷

راه فیلیپ مارلو ۱۲۷

بخش دوم: کسی هرگز نمی تواند چیز زیادی درباره هیچکاک بداند ۱۴۳

۴. چگونه آنان که گول نخورده اند به خطا می روند ۱۴۵

- ۱۴۵ «ناخودآگاه بیرون است»
- ۱۶۳ خانم‌هایی که غیب می‌شوند
- ۱۷۹ ۵. لکه هیچکاکای
- ۱۷۹ آنامورفیس فالوسی
- ۱۹۴ اُتر من مادرانه
- ۲۱۵ ۶. پورنوگرافی، نوستالژی، مونتاژ: یک دسته سده تایی نگاه
- ۲۱۵ انصالی منحرف
- ۲۳۰ برش هیچکام
- بنام: فانتزی، دموکراسی، بوروکراسی ۲۴۷
- ۲۴۹ ۷. سنتم ایدئولوژیک
- ۲۴۹ نگاه و صدا به مثابه ابژه
- ۲۶۰ «سنتم خود را همچون خود در ...»
- ۲۸۳ ۸. ابژه مستهجن پست مدرنیته
- ۲۸۳ گسست پست مدرنیستی
- ۲۹۳ دیوان سالاری و کیف
- ۳۰۷ ۹. دموکراسی صوری و ناخرسندی‌های آن
- ۳۰۷ به سوی اخلاق خیال
- ۳۲۳ ملت‌شیء

پیشگفتار

والتر بنیامین معتقد بود یکی از روش‌های بارآور و بنیادبراندازِ نظری، قرائت والاترین فرآورده‌های معرّی، یک فرهنگ در کنار فرآورده‌های پیش‌پاافتاده، سطح پایین و دنیوی آن است. اما به‌طور مشخص در نظر داشت آرمان والا و متعالی زوجی عاشق را نه در صورت سحرآمیزِ موتسارت مجسم شده بود در کنار تعریف ازدواج در نوشته‌های ایمانوئل کانت (فیلسوف هم‌عصرِ موتسارت) قرائت کند؛ تعریفی که در درون محافل اخلاق‌گرایان خشم و انزجار فراوانی برانگیخت. ازدواج، به گفتهٔ کانت، «قراردادی است میان دو شخص عاقل و بالغ از جنس مخالف براساس استفادهٔ متقابل از اندام‌های تناسلی». کاری از همین دست در این کتاب انجام گرفته:

قرائتِ والاترین بن‌مایه‌های نظریِ ژاک لاکان در کنارِ و از طریقِ موارد و مصادیق نمونه‌های فرهنگ توده‌ایِ معاصر: نه فقط آلفرد هیچکاک، که هم‌اینک درباره‌اش همه همداستان‌اند که پیش از هر چیز «هنرمندی جدی» بوده، بلکه همچنین فیلم نوآر، داستان‌های علمی-تخیلی، رمان‌های کارآگاهی، قصه‌های رمانتیک بازاری، تا کارهای استیون کینگ. بدین‌قرار، ضابطهٔ مشهور لاکانی «کانت همراه با ساد» را در موردِ خودِ لاکان به کار خواهیم بست؛ همان‌طور

که لاکان اخلاقی کانتی را با عینک انحراف سادی قرائت کرد. آنچه خواننده در این کتاب خواهد یافت مجموعه کاملی است از انواع و اقسام «لاکان همراه با...»: آلفرد هیچکاک، فریتس لانگ، روث رندل، پاتریشیا های سمیت، کالین مک کالو، استیون کینگ و نظایر ایشان (اگر گاهی در کتاب از نام‌های «بزرگی» چون شکسپیر و کافکا یاد می‌شود، لازم نیست خواننده نگران شود: آن‌ها دست بسان نویسندگانی بازاری و عوام‌پسند در سطح مک کالو و کینگ قلمت می‌شوند).

این کار خالص دو هدف را در نظر دارد. از طرفی، کتاب حاضر را باید درآمدی برای آشنایی با «اصول عقاید» لاکانی (به مفهوم الاهیاتی کلمه) تلقی کرد. کتاب به می‌خواهید بی‌رحمانه از فرهنگ مردمی بهره‌برداری می‌کند و آن را چون ماده‌ای، هل‌الوصول برای توضیح نه فقط ابهامات بنای نظری عظیم لاکان بلکه، در بین حال، جزئیات ظریف‌تری به کار می‌گیرد که در برداشت‌های مسلط دانشگاهی از نظریه‌های لاکان مغفول مانده: گسست‌ها و وقفه‌هایی که در تدریس او، بس آمد، شکافی که او را از قلمرو «واسازی گرایان» پساساختارگرا جدا می‌کند، و غرض این شیوه «کج‌نگاه کردن» یا «کزنگریستن»^۱ به لاکان، کمک می‌کند در درک و تشخیص ویژگی‌هایی که معمولاً در «مستقیم» نگاه‌کردن‌های آکادمیک از نظر دور می‌مانند. از طرف دیگر، روشن است که نظریه لاکانی دستاویزی است برای «اعضا درآوردن» در کام‌جستن ابلهانه از محصولات فرهنگ عامیانه. خود لاکان عادت دارد به مشروعیت‌بخشیدن به این زورآزمایی هذیان‌آلود و دیوانه‌وار با پدیده‌های بس متنوعی از سرگیجه هیچکاک تا گورستان حیوان‌های خانگی کینگ، از وسواس و قبحخانه مک کالو تا شب مردگان زنده رومرو.

هم‌پسته‌بودنِ این دو حرکت را می‌توان در بازگوییِ دووجهیِ اظهاراتِ مشهور دی کوئینسی^۱ دربارهٔ هنرِ قتل به‌روشنی نشان داد؛ اظهاراتی که به صورت چارچوبیِ جاافتاده برای ارجاع هم به لاکان و هم به هیچکاک به کار رفته‌اند:

اگر کسی به لاکان پشت کند، خیلی زود خودِ روان‌کاوی به نظرش مشکوک خواهد آمد، و از این‌جا فقط یک قدم تا تحقیرِ فیلم‌های هیچکاک و خودداریِ بنل‌فروشانه از خواندنِ داستان‌های ترسناک فاصله است. چه بسیار آدم‌هایی که با گفتنِ حرف‌های نیشدارِ سرسری دربارهٔ لاکان پای در جادهٔ تباهی گذاشته‌اند. اصلاً خیالشان هم نیست، و سرآخر استیون کینگ را آت‌و‌آشغال ادبیِ حضرات‌ناشته‌اندا

اگر کسی به استیون کینگ پشت کند، خیلی زود خود هیچکاک به نظرش مشکوک خواهد آمد و از این‌جا فقط یک قدم تا تحقیرِ روان‌کاوی و خودداریِ فضل‌فروشانان از خواندنِ نوشته‌های لاکان فاصله است. چه بسیار آدم‌هایی که با گفتنِ حرف‌های نیشدارِ سرسری دربارهٔ استیون کینگ پای در جادهٔ تباهی گذاشته‌اند و اصلاً خیالشان هم نیست، و سرآخر لاکان را تاریک‌اندیشِ مبهم‌بافیِ معتقد به فالوسِ مجرّمین گاشته‌اندا

با خود خواننده است که یکی از این دو راه را برنیرند.

و یکی دو کلمه هم دربارهٔ خطِ کلیِ بحثِ نظریِ کتاب «رجعت به فروید» لاکان را معمولاً با شعارِ پرآوازهٔ او مرتبط می‌دانند که «ناخودآگاه ساختاری همچون زبان دارد»، یعنی با تلاش لاکان برای پرده‌برداشتن از جاذبه‌های خیالی و افشای قانونِ نمادینی که بر آن حاکم است. اما لاکان در واپسین سال‌های

تدریس، کانون توجه را از شکاف بین ساحت خیالی و حوزه نمادین برداشت و به حائلی جداکننده امرواقعی از واقعیت (واقعیتی که ساختاری نمادین دارد) پرداخت. بدین اعتبار، نخستین بخش کتاب — «واقعیت چه قدر واقعی است؟» — می‌کوشد ساحت امرواقعی لاکانی را بی‌روراند، ابتدا با توصیف این که چگونه آن‌چه ما «واقعیت» می‌خوانیم همواره متضمن مازادی است از ساحت خیال (قازی) که «سیاه‌چاله» امرواقعی را پر می‌کند؛ و سپس با صورت‌بندی حالات و بهات مختلف امرواقعی (امرواقعی برمی‌گردد، پاسخ می‌دهد، می‌تواند از طریق خود صورت‌بندی نمادین جلوه نماید، و معرفتی در امرواقعی وجود دارد)؛ و سرانجام با مواجهه‌ساختن خواننده با دو راه پرهیز از مواجهه با امرواقعی. این آخری به کمک دو چهره‌پردازی از شخصیت کارآگاه در رمان‌های جنایی باز خواهد شد: کارآگاه کراسکی که با «منطق و استنتاج» کار می‌کند و کارآگاه خشن که از احساسات می‌پرهیزد.

هرچند ممکن است به نظر آید که همه حرف‌ها در سیاهه بی‌پایان نوشته‌های راجع به آلفرد هیچکاک گفته شده، با این حال، بخش دوم این کتاب — «کسی هرگز نمی‌تواند چیز زیادی درباره هیچکاک بداند» — خطر می‌کند و سه رهیافت تازه پیش می‌کشد: ۱) صورت‌بندی دیالکتیک فریب در فیلم‌های هیچکاک؛ دیالکتیکی که در آن، کلاسیک واقع اشتباه می‌کنند که فریب نمی‌خورند. سپس برداشتی از نماهای متحرک نام او و هیچکاکی به‌منزله روشی صوری (قُرمال) که هدفش تولید «لکه» یا نقصی است که از آن خود تصویر به تماشاگر چشم می‌دوزد؛ همان نقطه «نگاه دیگری بزرگ». و سرانجام، تفسیری پیشنهادی که ما را به درک توالی مراحل اصلی رشد و تطور هنری هیچکاک قادر می‌سازد؛ از سیروسفر اودیپی دهه ۱۹۳۰ تا «خودشیفتگی بیمارگون» دهه ۱۹۶۰ که زیر سلطه «ابرمی» یا سوپراگوی مادرانه است. بخش سوم کتاب — «فانتزی، دموکراسی، بوروکراسی» — از نظریه متأخر

لاکان بهره می‌گیرد تا نتیجه‌گیری‌هایی در خصوص حوزهٔ ایدئولوژی و سیاست عرضه کند: ابتدا کناره‌های مفهوم سَنَتم ایدئولوژیک (محض نمونه، صدای «ابرمی») را به منزلهٔ هستهٔ «کیف» یا «کام‌جویی» ترسیم می‌کند که در قلب هر عمارت ایدئولوژیک در کار است و بنابراین پشتوانهٔ «حس واقعیت» در ماست. سپس راه تازه‌ای برای مفهوم‌پردازی دربارهٔ گسست میان مدرنیسم و پست‌مدرنیسم پیشنهاد می‌کند؛ با تمرکز بر وجه وقیح و مستهجنِ دموکراسی و دیوان‌سالاری، که در کارهای کافکا به تصویر کشیده شده است. کتاب با تحلیلی از راده‌س‌های درونیِ خودِ مفهومِ دموکراسی به پایان می‌رسد: سرچشمهٔ این پارادوکس همان قیاس‌ناپذیری نهایی و فقدان قدر مشترک بین قلمرو نمادینِ برابری، حُقوق، وظایف و امثالهم، و شیوه‌های خاصی است که افراد و جماعات به کام‌جوییِ خویش سامان می‌دهند.